

A JAK MŮŽEME O OCHRANĚ PŘÍRODY MLUVIT MY OSTATNÍ, KTEŘÍ TO NEMÁME NA STAROSTI?

VOJTĚCH KOTECKÝ

Mgr. VOJTĚCH KOTECKÝ, Ph.D. Zabývá se vztahem české ekonomiky a environmentální politiky. Pracuje v pražském institutu Glopolis. Deset let sloužil jako programový ředitel Hnutí DUHA a člen Rady vlády pro udržitelný rozvoj.

Konverzace s publikem je samozřejmě důležitou součástí ochrany přírody. Potřebuje s ním mluvit. Miliony lidí žijí v krajině a užívají ji, utvářejí ji svojí přítomností i svým hospodařením; svými nákupy ovlivňují, co se v ní bude vyrábět; nebo volí ty, kdo péči o ni dávají pravidla. Koneckonců velká část české ochrany přírody – včetně velké části čtenářstva i autorstva tohoto listu – má deset milionů zaměstnavatelů. Můžeme mít propracované a přesvědčivé odborné či právní důvody, proč a jak se biodiverzita má chránit. Nicméně v demokracii v posledku rozhodují a vždy musí rozhodovat zákony, které vytváříme společně.

Na správách národních parků, v AOPK nebo v neziskových organizacích pracují desítky schopných lidí, kteří mají prezentaci ochrany přírody profesionálně na starosti a umí ji dělat na prvotřídní úrovni. Nejedna z nich přispěl do tohoto čísla. Nicméně pro většinu ctěného čtenářstva FOP je představování širšímu publiku sice možná důležitou, nikoli však hlavní součástí práce. A přitom velká část tohoto úkolu padá na nás ostatní: přírodovědce, lesníky, krajinné inženýry, strážce a podobné obory. Proto tento příspěvek shrnuje několik postřehů, které bychom si právě my mohli chtít připomínat.

LIDÉ CHTĚJÍ CHRÁNIT PŘÍRODU...

Data opakovaně ukazují, že česká veřejnost intuitivně považuje ochranu přírody za správnou a důležitou – a straní jí také ve viditelných kontroverzích (viz článek Jana Krajhanzla a Renaty Svobodové v tomto čísle). Přesto máme často opačný dojem. Má to patrně dvě příčiny. Nepřekvapivě podpora může přestat platit v momentě, kdy se s ní dostávají do osobního střetu. Sice ve většině tuzemských konfliktů stojí na druhé straně jen menšina společnosti, nicméně pořád jsou to konflikty. Hlavně však se nám ne úplně vždy daří rozlišovat mezi dvěma věcmi: shodou na ochraně přírody a rozdíly v tom, co nás na přírodě zajímá nebo proč ji chceme chránit.

...ALE NEZAJÍMÁ JE NA NÍ TOTÉŽ...

Přišel čas, aby autor učinil doznání. Mně osobně nemalá část prezentace české ochrany přírody naprosto vyhovuje. Důkladné výčty druhů, rostlinných společenstev, geomorfologických fenoménů nebo hospodářských postupů mi dávají dobrý a užitečný obrázek o biotě; umím si díky nim dobře představit poměry v území. A patrně nejsem sám.

Jenomže pro většinu návštěvníků a čtenářů takové precizní popisy jsou přibližně stejně informativní jako telefonní seznam. Název není více než anonymní položka. „Roste tu rudohlávek jehlancovitý“ nebo „obnovuje se holou sečí“ říká zhruba tolik jako „použila trochejské metrum“. Pár lidí to ví. Ostatní by mohli googlovat, ale spíš přestanou číst. České ochraně přírody se někdy nedaří úplně vyhnout tomu, aby svůj subjekt představovala perfektním popisem toho, co na něm interesuje ji samotnou. Ale zájmy publika se s našimi nemusejí potkávat. Ultimátní bariérou většinou není porozumění věci, nýbrž pozornost.

...NEMLUVÍ ŘEČÍ NAŠEHO KMENE...

Všichni máme přirozený sklon mluvit jazykem, jaký používáme v každodenním hovoru. Proto se neubráníme tomu, abychom do řeči rutinně vkládali obraty, jež jsou pro nás naprostou samozřejmostí. Publikum jim však v horším případě nerozumí; v lepším si pod nimi něco zhruba představí, ale akademický žargon snižuje jeho pozornost i chuť poslouchat dál. Přitom se totéž dá formulovat i jinak. My říkáme „vázaný na luční stanoviště“, skoro všichni ostatní nejspíš „žije na louce“. Nebo ústřední slovo současné ochrany přírody: biodiverzita. Čtyři pětiny Čechů a Češek ve výzkumu přiznávají, že ho buď vůbec neznají, nebo mu nerozumí (Evropská komise 2015). Potřebujeme mluvit tak, abychom byli snadno srozumitelní a uchopitelní víceméně každému. Většina našeho publika

se s biologií naposledy setkala v sedmé třídě základní školy a s geologií v osmé. Čtrnáctileté dítě proto dobře poslouží jako ukazatel, kde zhruba máme mezník našich sdílených vědomostí. Nevystačíme si tedy s korektností a přesností, jakkoli důležité jsou. Koneckonců všichni ze života známe texty, které jejich autoři napsali naprosto precizně, ale všichni ostatní – včetně nás – si nad nimi zoufají. Četli jste někdy pokyny od „ajtáka“? Nebo formulář daňového přiznání? Nemohou naši posluchači někdy mít podobný zážitek?

...ANI SE NESTARAJÍ O JEHO PROVOZ...

Tento vážený list kdysi referoval o průzkumu, podle něhož čeští „respondenti o přírodě mnoho nevědí a zprávy o ní ani aktivně nevyhledávají“, kupříkladu „pouhých 11 procent umí vyjmenovat všechny čtyři české národní parky“. Jenomže: je znalost parků dobrý indikátorem zájmu o přírodu? Něco možná naznačí krátká zkouška. Myslíte si, že bychom měli chránit historické památky? (Autor to párkrát testoval na přednáškách pro pracovníky ochrany přírody. Podíl kladných odpovědí činí zhruba 100 %.) Dobrá, a uměli byste vyjmenovat české objekty, které jsou na seznamu Světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO? (Ještě jsem nepotkal kladnou odpověď.)

Možná věnujeme nadměru pozornosti tomu, abychom veřejnost naučili, jak je ochrana přírody organizována. Kterými zákony se řídí, jaké máme kategorie chráněných území nebo co do ní přináší Natura 2000. Pro nás profesionály je to středobod ochrany přírody. Ale inspiruje nějak veřejnost? Nebo jí pomůže přispět k péči o krajinu? Čeští pacienti si považují veřejného zdravotnictví. Přitom málokdo z nich tuší, že to celé funguje na základě zákona č. 48/1997 a že zdravotní pojišťovny rozlišují mezi kapitačními platbami a platbami za výkon.

...A HLAVNĚ MAJÍ JINÉ DŮVODY...

Nejde pouze o nesrozumitelnost a odtažitost uzavřené akademické řeči. Naše publikum o přírodě jinak nejen mluví, ale také se jinak dívá. Když se výzkum provedený na Masarykově univerzitě dotazoval reprezentativního vzorku české populace, co je v přírodě potěší, respondenti nejčastěji uváděli položku „skály, vodopády,

divoké potoky“ (viz například Krajhanzl et al. 2018). Stejně není těžké si představit (ačkoli pro to chybí data), že pro většinu společnosti bude důležitějším popudem ke starosti o agrární krajinu asi úbytek zajíců a koroptví než mnohem vzácnějších chocholoušů. K lovné (či kdysi lovné) zvěři mívá silnější vztah.

Lidé mají přírodu rádi. Motivují je však jiné důvody než většinu z těch, kdo ji profesionálně chrání. Což samozřejmě není důvodem, abychom jim nepředstavovali také například biotu a její opravdu cenné rozměry. Musíme však pamatovat, že není důvodem, který je k ní přivedl. Pokud tedy ochrana přírody má ve své prezentaci zaujmout a dokázat se svým publikem mluvit, musí začít tam, odkud přišlo. Ruku na srdce: do příměstského chráněného území, které tvoří stará doubrava a lužní les, většina lidí nejspíš nechodí kvůli hájové avifauně a saproxylickým broukům, nýbrž za stínem, klidem, šuměním korun a venčením psů. Pokud na ně nemá prezentace působit odtažitě a chce se s nimi potkat, potřebuje souznít s jejich osobní zkušeností, takhle najít společnou řeč a jaksí ve druhém plánu představovat rovněž biodiverzitu. Podobně ubývání zajíců nebo spektakulární scenérie mohou být výchozím bodem, od kterého je dovedeme k čejkám a vegetaci skalních stepí. Proto potřebujeme nabídnout – a obsloužit – širokou paletu různých perspektiv, prožitků, zájmů, hodnot a kontextů.

...KTERÝMI NEJSOU PENÍZE

Ochrana přírody někdy hledá řešení v ekosystémových službách. Chceme veřejnost přesvědčit a máme pocit, že se to nedaří – tak sázíme na sílu peněz. Výzkum však naznačuje, že naše publikum je k nim spíše skeptické. Lidé chtějí přírodu chránit, ale z jiných důvodů. Líbí se jim, mají z ní radost a vidí v ní hodnotu samu o sobě. Přinejmenším anekdotická zkušenost naznačuje, že berou vážně důležitost hmyzu pro opylování, půdní fauny pro úrodnost polí nebo přírodních niv pro ochranu před povodněmi. Jenomže k nim přistupují coby k jakémusi zdravému selskému rozumu spíše než studené ekonomické rozvaze. (Ekosystémové služby jsou ale hodně důležité tam, kde je zvykem uvažovat chladně racionálně, nebo si to alespoň o sobě myslet: v ekonomice, státní správě a někdy také v politice.)

INTERPRETACE JAKO UMĚNÍ

V posledku, klíčem ke vzájemnému porozumění mezi profesní ochranou přírody a lidmi kolem není jenom *jak*, nýbrž hlavně *proč* s nimi mluvíme. Jaká je vlastně naše hlavní ambice?

Výzkum i management přírody se opírá o informace. Tudíž také zde máme přirozený a pochopitelný sklon informace také poskytovat. Kolegové, kteří studují, čemu lidé věnují pozornost a jak dělají svá rozhodnutí, nám však často připomínají, že to neúčinkuje (viz článek Jana Krajhanzla v tomto čísle). Lidé jsou svým psychologickým nastavením ponejvíce imunní vůči suchým objektivním argumentům. Ochrana přírody (a památková péče) postupně přišly na to, že představování přírody (a historického dědictví) je umění, pro které se postupně zavedl termín interpretace (také viz text Tomáše Růžičky zde v čísle).

Interpretace se nesnaží poučovat, nýbrž nadchnout a vtahovat. Nechce jenom pasivně sdílet fakta, ale pomoci ostatním, aby přírodu také ocenili. Proto se liší přístupem i podáním. Předem si musí sama pro sebe stanovit, co chce svému publiku hlavně sdělit. Provedení se pak někdy shrnuje coby kombinace tří prvků: vyprovokovat k přemýšlení, propojit publikum s tématem a potom mu postupně odhalovat jeho nové a nečekané rozměry, souvislosti či významy. Důležitým instrumentem přirozeně může být osobní prožitek. Nicméně interpretace ve velkém používá také informace, které však do posluchačů necpe v syrovém stavu, nýbrž je používá jako ingredience, z nichž skládá poznání tajuplné, kouzelné a neobyčejné přírody. Spíše než deskripci by měla nabízet pozoruhodnosti, pikantnosti a příběhy.

Pozoruhodnosti, pikantnosti a příběhy se přitom dají vyprávět o ledasčem. Ochrana přírody vytvořila koncept vlnkovitých druhů: jakýchsi exemplárních ukázek, na kterých představí místo a život. Panuje patrně celkem správný dojem, že nadšeně nejlépe vyvolá takzvaná charismatická megafauna – velká zvířata, pokud možno chlupatá a s čumáčkem. Většinou to asi platí. Ale to neznamená, že by se ostatní fauna a flóra nedala představit tak, aby nadchla. Koneckonců všichni jsme už několikrát česká generace, která vyrostla na příbězích mravence rodu *Formica*, sluněčka, hlemýžďe, chrousta, stonožky, mravkolva, chrostíků, potápníka, tesaříků a kdovíčeho

ještě. Rozhodující není konkrétní fenomén, nýbrž jeho podání.

V češtině se dá najít vícero užitečných příruček, metodik a průvodců, které v interpretaci pomáhají (začít se dá třeba na www.dobrainterpretace.cz nebo publikací editorů Ptáček, Růžička et al. 2012). Elementární směr i praktické rady v nich najdeme také

my ostatní. Ponejvíce však míří na ty, kdo ji mají na starosti. Přesto by možná pomohlo, kdyby kterási ze slovných institucí vydala také něco určeného přímo nám, přírodovědcům a správcům krajiny.

V posledku nicméně záleží hlavně na tom, jak přemýšlíme o samotném subjektu. Patrně by pomohlo, když se naučíme o ochraně

přírody uvažovat jako o veřejné službě, která přírodu poskytuje, otevírá ji, zve do ní a provádí po ní.

LITERATURA:

European Commission, 2015: *Attitudes of Europeans towards biodiversity. Special Eurobarometer 436. Brussels.*

Krajhanzl, J., Chabada, T., Svobodová, R., 2018: *Vztah české veřejnosti k přírodě a životnímu prostředí: reprezentativní studie veřejného mínění. MUNI Press, Brno.*

Ptáček, L., Růžička, T. (eds.) et al., 2012: *Jak pře(d)kládat svět: základy dobré interpretace. Partnerství, Brno.*